

PIOTR ŻŁOTKOWSKI

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Podlaski ród Poletyłów w świetle antroponimii (XVI–XVII wiek)

Podlachian House of Poletyło in the Light of Anthroponymy (16th–17th Century)

Celem niniejszego artykułu będzie analiza systemu antroponimicznego podlaskiego rodu Poletyłów w okresie od początku XVI do końca XVII wieku. Przedmiotem rozważań uczyniono nazwisko tej rodziny oraz imiona, przydomki i przydomki używane przez jej członków.

Zgromadzony na potrzeby niniejszego opracowania materiał antroponimiczny stanowią zapisy nazw osobowych wyekscerpowane z różnego typu źródeł historycznych. Są to głównie księgi grodzkie brańskie, przechowywane w archiwach w Mińsku i Warszawie oraz wypisy z tychże ksiąg, sporządzone przez Ignacego Kapicę (tzw. Kapicjana), zachowane w archiwach w Krakowie, Lwowie i Warszawie. Wykorzystano również materiał antroponimiczny zawarty w rejestrach i spisach o różnym charakterze (podatkowym, wojskowym, administracyjnym)¹.

Gniazdo interesującego nas rodu to miejscowość Poletyły koło Brańska, położona w powiecie brańskim ziemi bielskiej dawnego województwa podlaskiego. Usytuowanie tej wsi jest niezwykle interesujące. Jej północna rubież stanowi przedłużenie na wschód granicy Brańska. Po spojrzeniu na mapę widać, że obszar osady został „wykrojony” z gruntów miejskich. Uwarunkowanie to jest dowodem silnych związków Poletył z grodem brańskim. Historyk Jerzy Wiśniewski zaliczył miejscowość, wraz z położonymi pod Brańskiem Kiersnowem i Szpakami, do osad bojarskich (Wiśniewski, 1977:17). Najwcześniejsze poświadczenie nazwy osobowej *Poletyło*, użyte do identyfikacji członka nadmienionego rodu,

¹ Zob. Bibliografia podmiotowa.

pochodzi z 1499 roku². W dokumencie rozgraniczenia dóbr szlacheckich Rudółtowo (obecnie Łubin) wymieniony został Poletyło – dziesiętnik brański. Zapis ten sugeruje, że przedstawiciele rodziny pod koniec XV i na początku XVI stulecia pełnili funkcje służebne na rzecz grodu brańskiego. Być może dziesiętnik był protoplastą rodu Poletyłów? Możliwe, że już w tym czasie istniały załążki późniejszej miejscowości. Za pierwotną przynależnością Poletyłów do warstwy bojarskiej przemawia również określanie członków tego rodu jeszcze w latach 60. XVI wieku łacińskim terminem *honestus*, por.: *honestum Hrycz filius oli[m] Danilo de ibid[em]* [Poletyły – uzup. P.Z.] 1562³, *honestus Pyerchucz filius Iwan de Polethili* 1562⁴, *honestus Laurentius filius Clementi de Polethily* 1562⁵. Należy jednak zauważyć, że w stosunku do Poletyłów, w znanych nam źródłach historycznych, nigdy nie stosowano łacińskiego leksemu *laboriosus*, ani jego polskiego odpowiednika *robotny*, *pracowity*. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że miejscowość Poletyły nie jest odnotowana jako wieś przynależna do starostwa brańskiego w rejestrze pomiary włócznej tejże włości, sporządzonym w 1563 roku⁶. Przeniknięcie rodu w szeregi szlachty dokonało się najprawdopodobniej w połowie XVI wieku lub nieco wcześniej. O tym, że w latach 60. XVI stulecia proces był już zakończony świadczy fakt, że Poletyłowie ujęci zostali w rejestrze popospolitego ruszenia zebranego pod Radoszkowicami oraz w spisie szlachty ziemi bielskiej województwa podlaskiego, składającej przysięgę na wierność Koronie Polskiej w 1569 roku⁷. We wszystkich późniejszych źródłach i dokumentach członkowie rodu określani będą jako szlachta.

Dotychczas nie odnaleziono żadnych wiadomości o tym, skąd wywodziła się rodzina, jak również, z której części Wielkiego Księstwa Litewskiego przybyli jej założyciele albo protoplaści. Imiona używane przez Poletyłów w XVI i XVII wieku sugerują wschodniosłowiańskie pochodzenie. Jeśli chodzi o przynależność religijno-konfesyjną, to należy przyjąć, że pierwotnie było to prawosławie. Jeden z przedstawicieli rodu, Hrehory Poletyło, w testamencie sporządzonym w 1667 roku wyraził wolę, aby pochować go przy cerkwi św. Mikołaja w Bielsku⁸. Według danych z 1674 roku w Poletyłach mieszkało pięć rodzin obrządku rzymsko-katolickiego i jedna unickiego tegoż nazwiska⁹. W latach 90. XVII stulecia w tej wsi nie było już unitów¹⁰. Trudno jednoznacznie określić, kiedy nastąpiła zmiana wyznania, a potem obrządku jej mieszkańców. Należy prawdopodobnie

² Kap 40, s. 492.

³ M 1708-1-4, k. 323 v.

⁴ M 1708-1-4, k. 321.

⁵ M 1708-1-4, k. 323 v.

⁶ PKGE II, s. 317-412; 504-521.

⁷ AU, s. 245, RIB 33, s. 1099-1100.

⁸ M 1708-1-45, k. 374.

⁹ ASK I 70, k. 420 v., 422.

¹⁰ KGB 52, k. 184-184 v.

przyjął założenie, że proces ten odbywał się stopniowo – od połowy XVI do końca XVII wieku.

a) nazwisko

Jak już wspomniano, antroponim *Poletyło* został odnotowany po raz pierwszy w źródle powstałym pod koniec XVI wieku. Omawianą nazwę osobową należy niewątpliwie łączyć z apelatywem *polecieć*, *polatać*. W tenże sposób pochodzenie tego onimu objaśniał Sławomir Gala w pracy *Polskie nazwy osobowe z podstawowym -l-/-ł- w części sufiksalnej* (Gala, 1992:221). Antroponim stał się podstawą do utworzenia rodowej nazwy miejscowej *Poletyły* odnotowanej przez Michała Kondratiuka w monografii *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*. Badacz wskazywał na motywację odantroponimiczną tego ojkonimu, wyjaśniając, że nazwisko *Poletyło* do dziś nosi ród drobnoszlachecki (dawniej bojarski), zamieszkujący tę wieś (Kondratiuk, 1974:162).

Nazwa osobowa *Poletyło*, analizowana z punktu widzenia słowotwórstwa, zawiera element spółgłoskowy *-ł-* oraz zakończenie charakterystyczne dla struktur rzeczownikowych rodzaju nijakiego. Zarówno obecnie, jak i w przeszłości nazwa ta nie posiadała jakichkolwiek wykładników patronimiczności. Świadczyłoby to o dość wczesnej stabilizacji formalnej onimu. Należy zauważyć, że na przełomie XVI i XVII wieku antroponim ewoluował w kierunku formacji modelowej, zawierającej popularny nazwiskotwórczy formant *-(ow)ski*. Jednakże nazwisko na *-ski* w tym przypadku nie przyjęło się. Ostatecznie utrwalił się antroponim bez tego wykładnika formalnego. W wyekscerpowanym materiale źródłowym odnotowano 19 poświadczeń zawierających formant *-(ow)ski*, które posłużyły do identyfikacji 12 osób płci męskiej. Najwcześniejszy zapis tego rodzaju datowany jest na 1573 rok. Po raz ostatni, w świetle zgromadzonej bazy źródłowej, nazwa ta była użyta w 1650 roku. Wynika więc, że wahania formy nazwiska w postaci *Poletyło/Poletyłowski* trwały około 80 lat¹¹.

1. **Adam syn Wawrzyńca Raczko:** *Adam filius oll[im] Laurentii Poletyłowski* 1595 ZZG 18, s. 259.
2. **Jan syn Prokopa:** *Nobil[is] Joannes olim Procopii Poletyłowski* 1650 M 1708-1-141, k. 397.
3. **Kuryło Czortek syn Iwana:** *Kuryło oll[im] Iwan Poletyłowski* 1604 L 812-1-8, k. 1.
4. **Łazarz Czortek syn Iwana:** *Lazarus oll[im] Iwan [...] Poletyłowski* 1605 L 812-1-8, k. 13 v.
5. **Mieleszko syn Klemensa:** *Mieleszko filius oll[im] Clementis Poletyłowski* 1604 L 812-1-8, k. 1 v.

¹¹ J. Poletyło, badacz genealogii rodu Poletyłów, któremu zawdzięczam tę informację, odnotował nazwisko tej rodziny w postaci *Poletyłowski* w źródle z 1698 roku.

- 6. Rafał syn Iwana:** *Panem Rafalem Iwanowiczem Policzyłowskim* 1573 M 1708-1-202, k. 47.
- 7. Stanisław syn Klemensa:** *Sta[nisla]us Poetyłowski [...] filius oll[im] Clementis Poetyło* 1594 ZZG 17, s. 738.
- 8. Szymon syn Kuzmy:** *Simone Poetyłowski* 1601 M 1708-1-91, k. 453.
- 9-12. Kostiuk, Kuzma, Marcin, Prokop synowie Pierchucza:** *Poetyłowskich [...] Kuzma, Procopium, Martinum, Costuk olim Perchucz* 1621 M 1708-1-108, k. 119.

b) imiona

Analizie antroponimicznej poddane zostały tylko imiona męskie przedstawicieli rodu. W wykorzystanych źródłach rzadko odnotowywano kobiety – mężatki i wdowy, sporadycznie panny. Zapisy wyekscerpowane z materiału źródłowego, dotyczące imion, odnoszą się do 81 mężczyzn w większości pełnoletnich. Do nominacji antroponimicznej w interesującym nas okresie użyto łącznie czterdziestu czterech imion męskich. Statystycznie więc jedno posłużyło do identyfikacji dwóch osób. W zależności od języka, w którym prowadzone były zapisy źródłowe, odnotowuje się różną postać imion. Zdecydowana większość poświadczeń odzwierciedla ich zlatynizowaną formę. Z kolei imiona charakterystyczne dla wschodniosłowiańskiego kręgu kulturowego często nie były przez pisarzy latynizowane. Zapisywane były jednak nie w postaci kanonicznej czy cerkiewnej, lecz potocznej. Skrybowie rzadko podawali obie formy jednocześnie, np. *Laurentius vulgariter Wasko, Nicolaus sive Mieleszko*. Niekiedy mieli problem z właściwą identyfikacją. Przykładowo, onim *Mieleszko* pisarze oddawali w zlatynizowanej formie jako *Nicolaus*, co odpowiadało imieniu *Mikołaj*, a nie *Emilian* (Tichoniuk, 2000:84). Niewątpliwy związek ze wschodniosłowiańskim kręgiem kulturowo-konfesyjnym mają imiona odnotowane w postaci: *Chodor, Chwedor, Chwiedko, Chwiedor, Chwietko, Daniło, Dorosz, Hrehor, Hrehory, Hryc, Hrycz, Hrymas, Iwan, Kostiuk, Kuryło, Kuzma, Lew, Lewon, Mieleszko, Oleksa, Onaczko, Orzechwa, Ostafiej, Ostasz, Pierchucz, Prokop, Sidor, Siehen, Siemion, Simon, Wasko, Waszko*. Wykorzystywano je w procesie nominacji antroponimicznej przedstawicieli omawianego rodu jeszcze do połowy XVII wieku. W II połowie tego stulecia Poetyłowowie używali już imion charakterystycznych dla tradycji Słowian zachodnich, popularnych w katolickim kręgu kulturowym: *Jan, Józef, Kazimierz, Maksymilian, Stanisław, Wojciech*. Jak więc widzimy, zmiana wyznania, a później obrządku, wpłynęła na preferencje w zakresie nominacji imienniczej w obrębie interesującego nas rodu.

Adam (por. Malec, 1994:177–178; Tichoniuk, 2000:64)

1. syn Wawrzyńca Raczko: *Adam filius oll[im] Laurentii Poetyłowski* 1595 ZZG 18, s. 259.

- Aleksander /Oleksa/** (por. Malec, 1994:179–181; Tichoniuk, 2000:66)
1. syn Chodora: *Olexa* przed 1579 ZZG 17, s. 271; **2. syn Jana Kurylika:** *Alexandro [...] ol[im] Joanni[s] Poletyło Kurylik* 1630 M 1708-1-206, k. 594 v.
- Ananiasz /Onaczko/** (por. Malec, 1994:182; Tichoniuk, 2000:67–68)
1. syn Hrymasa: *Onaczko* przed 1579 ZZG 17, s. 271.
Andrzej (por. Malec, 1994:183–185; Tichoniuk, 2000:68–69)
1. syn Klemensa: *Andreas [...] Klimkowięta* 1579 ZZG 17, s. 271; **2. syn Szymona:** *Andream [...] olim Simonis* 1621 M 1708-1-108, k. 119.
Aretas /Orechwa/ (por. Tichoniuk, 2000:71)
1. syn Iwana: *Orehwa olim Iwan* 1569 AU, s. 245.
Cyryl /Kuryło/ (por. Malec, 1994:204–205; Tichoniuk, 2000:79)
1. syn Daniela: *Kuryło oll[im] Daniło* 1588 ZZG 17, s. 518; **2. syn Iwana Czortka:** *N[obi]lis Kuryło oll[im] Iwan Czortek Poletyło* 1598 ZZG 17, s. 1074; *No[bi]l[is] Kurilo Poletelowsky* 1613 KGB 18, k. 387 v.
Daniel /Daniło/ (por. Malec, 1994:206–207; Tichoniuk, 2000:79)
1. syn Chodora: *Daniło* 1579 ZZG 17, s. 271; **2. olim Daniło** przed 1579 ZZG 17, s. 271.
Doroteusz /Dorosz/ (por. Malec, 1994:209; Tichoniuk, 2000:81)
1. syn Chodora: *Dorosz* 1579 ZZG 17, s. 271.
Eustachiusz /Ostafiej, Ostasz/ (por. Malec, 1994:191; Tichoniuk, 2000:87)
1. syn Kuźmy: *Осташъ Кузьминовичъ* 1567 RIB 33, szp. 1100; *Nob[il]is Ostafiej olim Kuzma* 1573 M 1708-1-202, k. 253 v.
Eusygeniusz /Siehen/ (por. Tichoniuk, 2000:87)
1. syn Wawrzyńca: *Siehen [...] filii Laurentii vulgariter Waskonis oll[im] Jakow* 1566 ZZG 17, s. 127.
Filip (por. Malec, 1994:216; Tichoniuk, 2000:89)
1. Philipo Poletelowsky 1613 KGB 18, k. 387 v.
Grzegorz/Hrehor, Hrehory, Hryc, Hrycz, Hrymas/ (por. Malec, 1994:228–229; Tichoniuk, 2000:93–94)
1. Hrymas przed 1579 ZZG 17, s. 271; **2. syn Daniela:** *honestum Hrycz filius oli[m] Daniło* 1562 M 1708-1-4, k. 323 v.; *Кгрекгоръ Даниловичъ* 1567 RIB 33, szp. 1100; *Hricz olim Daniło* 1569 AU, s. 245; *panem Hrehorym Danilewiczem* 1573 M 1708-1-202, k. 47; *Hryc [...] olim Daniło* przed 1579 ZZG 17, s. 271; *Hrehor oll[im] Daniło* 1592 ZZG 18, s. 184; **3. syn Szymona:** *Nobilis Gregorii ol[im] Simonis Poletilo* 1641 KGB 1, k. 456 v. **4. syn Wawrzyńca:** *Nobilis Gregorius olim Laurentii Poletyło* 1673 M 1708-1-49, k. 481 v.
Izydor /Sidor/ (por. Malec, 1994:239; Tichoniuk, 2000:97)
1. Czortek syn Iwana: *Szidor filius Iwan* 1562 M 1708-1-4, k. 321.
Jakub (por. Malec, 1994:239–243; Tichoniuk, 2000:98)
1. syn Jana Kurylika: *Jacobo filiis ol[im] Joanni[s] Poletyło Kurylik* 1630 M 1708-1-206, k. 594 v.; **2. syn Stanisława Raczko:** *Nobilis Jacobus olim*

Stanislai Poetyło 1671 M 1708-1-168, k. 404; **3. syn Romana:** *nobilis Jacobi olim Romani Poetyło* 1691 M 1708-1-192, k. 205 v.

Jan /Iwan/ (por. Malec, 1994:243–250; Tichoniuk, 2000:98–99)

1. *Iwan cognomine Haiownik* przed 1579 ZZG 17, s. 271; **2.** *Иванъ съ Полетылевъ* 1567 RIB 33, szp. 1100; **3. syn Pierchucza:** *Iwan [...] oll[im] Pierchucz* 1605 L 812-1-8, k. 13 v.; **4. syn Kuryła Kiersnowskiego:** *Nobili Joanni olim Curilo [...] Kierznowski* 1599 M 1708-1-84, k. 270 v.; **5. Jan syn Prokopa:** *Nobil[is] Joannes olim Procopii Poetyłowski* 1650 M 1708-1-141, k. 397; **6. słachetnego Jana Poetyły** 1677 M 1802-1-1, k. 21.

Jerzy (por. Malec, 1994:251–253; Tichoniuk, 2000:100)

1. syn Józefa Raczko: *n[obi]li Georgio oll[im] Josephi Poetyło* 1695 M 1708-1-196, k. 161 v.

Józef (por. Malec, 1994:300; Tichoniuk, 2000:101–102)

1. syn Stanisława Raczko: *Nobilis Josephus olim Stanislai Poetyło* 1667 M 1708-1-161, k. 226; *Szlachetny Pan Jozeph Poletieło* 1679 M 1802-1-1, k. 71 v.

Kacper /Kasper/ (por. Malec, 1994:258–259; Tichoniuk, 2000:104)

1. syn Kuryła: *Gaspar oll[im] Kuryło* 1578 ZZG 17, s. 292.

Kazimierz (por. Tichoniuk, 2000:105)

1. syn Stanisława Raczko: *olim Stanislai Poetyło Raczkowienie [...] Casimiri* 1663 M 1708-1-43, k. 169; *Kazimierz [...] niegdy przeszłego Stanisława Raczka Poletieła* 1679 M 1802-1-1, k. 71 v.

Klemens /Klim/ (por. Malec, 1994:259–260; Tichoniuk, 2000:105)

1. syn Kuryła: *Klim [...] oll[im] Kuryło* 1578 ZZG 17, s. 292.

Konrad (por. Malec, 1994:261–263; Tichoniuk, 2000:106)

1. syn Wawrzyńca: *Conradus filii Laurentii vulgariter Waskonis oll[im] Jakow* 1566 ZZG 17, s. 127.

Konstanty /Kostiuk/ (por. Malec, 1994:264; Tichoniuk, 2000:106–107)

1. syn Pierchucza: *Nobil[is] Kostiuk olim Perhacz Poletewsky* 1618 M 1708-1-31, k. 690; **2. syn Wawrzyńca:** *Poetyłowskich [...] Kostiuk [...] olim Laurentii* 1621 M 1708-1-108, k. 119.

Kosma /Kuzma/ (por. Malec, 1994:265; Tichoniuk, 2000:107)

1. syn Pierchucza: *Kuzma [...] olim Perchucz* 1621 M 1708-1-108, k. 119.

Krzysztof (por. Malec, 1994:266–267; Tichoniuk, 2000:108)

1. syn Kuryła (Kiersnowski): *Nobilis Christopheri olim Kuryło Kiersnowski* 1613 KGB 18, k. 155.

Leon /Lew, Lewon/ (por. Malec, 1994:270; Tichoniuk, 2000:109–110)

1. Samorodowicz: *N[obi]lis Leo Samorodowicz* 1548 ZZG 20, s. 121; *Левонъ Самородъ* 1567 RIB 33, szp. 1099; *Liewon Samorodowicz* 1573 M 1708-1-202, k. 47; *Lewon Poetyło* 1571 ZZG 18, s. 587.

Leonard /Lenart/ (por. Malec, 1994:269; Tichoniuk, 2000:110)

1. syn Romana: *slachetnego Lenarta Poletyła* 1677 M 1802-1-1, k. 17; *n[obi]li Leonardo oll[im] Romani Poletyło* 1686 M 1708-1-186, k. 555 v.

Łazarz (por. Malec, 1994:272; Tichoniuk, 2000:111)

1. Czortkowicz syn Iwana: *N[obi]lis Lazarus Czortkowicz* 1578 ZZG 17, s. 265.

Maksymilian (por. Tichoniuk, 2000:113)

1. Maximiliani Poletyłow 1678 M 1708-1-51, k. 508.

Marcin (por. Malec, 1994:279–280; Tichoniuk, 2000:114)

1. syn Pierchucza: *Martinum [...] olim Perchucz* 1621 M 1708-1-108, k. 119; **2. Martinum [...] Poletyłow** 1678 M 1708-1-51, k. 508; **3. syn Grzegorza:** *Hrehorego Poletyła [...] na syna mego Marcina* 1667 M 1708-1-45, k. 374 v.; **4. syn Szymona:** *olim nobilis Simonis Poletyło [...] Martini Poletyło flii* 1668 M 1708-1-161, k. 448 v.

Mateusz (por. Malec, 1994:274–277; Tichoniuk, 2000:115)

1. syn Krzysztofa: *Matheuszowi synowi Krzysztopha* 1667 M 1708-1-45, k. 374 v.

Mikołaj /Mieleszko, Niklasz/ (por. Malec, 1994:285–292; Tichoniuk, 2000:117)

1. N[obi]lis Niklasius Samorodowicz 1542 ZZG 20, s. 38; **2. syn Pierchucza:** *Mieleszko [...] oll[im] Perchucz Poletyło* 1593 ZZG 18, s. 230; *Nicolaus filii oll[im] Pierchucz* 1605 L 812-1-8, k. 13 v.; **3. syn Klemensa:** *Mieleszko [...] Klimkowięta* przed 1579 ZZG 17, s. 271; *Nicolaus sive Mieleszko filius oll[im] Clementis* 1606 L 812-1-8, k. 29.

Piotr (por. Malec, 1994:306–310; Tichoniuk, 2000:123–124)

1. Poniedziałko syn Stanisława: *N[obi]lis Petrus Poniedziałko filius oll[im] Stanislai Poletyło* 1587 ZZG 17, s. 461; **2. syn Marcina:** *Petrum oll[im] Martini Poletyłow* 1649 M 1708-1-37, k. 763 v.; **3. syn Szymona:** *Petrum olim Simonis* 1621 M 1708-1-108, k. 119; **4. syn Jana:** *n[obi]lis Petrus olim Joannis Poletyło* 1695 M 1708-1-196, k. 5.

Porfiriusz /Pierchucz/ (por. Malec, 1994:311; Tichoniuk, 2000:125)

1. syn Iwana: *honestus Pyerchucz filius Iwan* 1562 M 1708-1-4, k. 321.

Prokop (por. Malec, 1994:313; Tichoniuk, 2000:125)

1. syn Pierchucza: *Procopius [...] oll[im] Perchucz Poletyło* 1593 ZZG 18, s. 230.

Rafał (por. Malec, 1994:315; Tichoniuk, 2000:126)

1. syn Iwana: *nobili Raphaele Iwanowicz* 1573 M 1708-1-202, k. 47; *Panem Rafalem Iwanowiczem Policzyłowskim* 1573 M 1708-1-202, k. 47.

Roman (por. Malec, 1994:318–319; Tichoniuk, 2000:127)

1. syn Mikołaja: *Romano ol[im] Nicolai Poletyło* 1649 M 1708-1-37, k. 972.
Seweryn (por. Malec, 1994:322–323; Tichoniuk, 2000:130)

1. syn Konstantego: *N[obi]li Seuerino ol[im] Constanti Poletyło* 1643 M 1708-1-134, k. 370; *szlachetny Seweryn Poletielo syn przeszłego Kostantego Poletielia* 1680 M 1802-1-1, k. 169.

Stanisław (por. Malec, 1994:323; Tichoniuk, 2000:131)

1. syn Prokopa: *N[obi]lem Stanislaum ol[im] Procopi [...] Poletyłow* 1649 M 1708-1-37, k. 763 v.; **2. syn Klemensa:** *Sta[nisla]us Poletyłowski [...] filius oll[im] Clementis Poletyło* 1594 ZZG 17, s. 738; **3. syn Adama Raczko:** *N[obi]lem Stanislaum olim Adami Poletilo* 1639 M 1708-1-129, k. 220; **4. syn Stanisława Raczko:** *olim Stanislai Poletyło Raczkowienie [...] Stanislai* 1663 M 1708-1-43, k. 169; **5. syn Grzegorza:** *Nobilis Stanislaus filius Nobilis Gregorii Poletyło* 1648 M 1708-1-37, k. 185; **6. sługa Szyskowskiego:** *Nobilis Stanislaus Poletyło famulus Magnifici Martini Szyskowski* 1650 M 1708-1-141, k. 309.

Stefan (por. Malec, 1994:325–326; Tichoniuk, 2000:131–132)

1. syn Stanisława: *Nobilis Stephanus olim Stanislai Poletyło* 1673 M 1708-1-169, k. 571 v.

Szymon/Siemion, Simon/ (por. Malec, 1994:326–327; Tichoniuk, 2000:134)

1. syn Danila: *Siemion olim Daniło* przed 1579 ZZG 17, s. 271; **2. syn Kuzmy:** *Simon filius oll[im] Kuzma Poletyłowski* 1608 L 812-1-8, k. 79 v.

Teodor /Chodor, Chwedor, Chwiedko, Chwiedor, Chwietko/ (por. Malec, 1994:330–331; Tichoniuk, 2000:136)

1. Chodor przed 1579 ZZG 17, s. 271; **2. Chwietko** przed 1579 ZZG 17, s. 271; **3. syn Sidora:** *Chwiedko filius Sidor Poletyło* 1592 ZZG 18, s. 182; **4. syn Orehwy:** *Chwiedor olim Orehwiewy Poletyło* 1603 L 812-1-7, k. 81 v.; **5. syn Kuryła Kiersnowskiego:** *Chwiedor filii oll[im] Kuryło* 1586 ZZG 55, s. 946; **6. N[obi]llium Chwedori Poletyło 1672 M 1708-1-49, k. 331.**

Tomasz (por. Malec, 1994:332–333; Tichoniuk, 2000:138–139)

1. syn Aleksandra: *Thomam olim Alexandri Poletyło* 1678 M 1708-1-51, k. 508; *ol[im] n[obi]llis Thomae Poletyło* 1695 M 1708-1-196, k. 201 v.; **2. n[obi]llis Thomae Poletyło 1695 M 1708-1-196, k. 237.**

Wawrzyniec /Wasko, Waszko/ (por. Malec, 1994:339–340; Tichoniuk, 2000:109)

1. Samorodowicz: *Laurentium Samorodowicz* 1555 M 1708-1-2, k. 137 v.; **2. syn Jakowa:** *Laurentius vulgariter Wasko filius olim Jakow* 1566 ZZG 17, s. 127; **3. Hajewnik (Hajko):** *Nobilis Laurentius Hayewnik* 1562 M 1708-1-4, k. 332 v.; *Nobilis Wasko nuncupatus Hayko* 1562 M 1708-1-4, k. 458; **4. Raczko syn Klemensa:** *honestus Laurentius filius Clementi* 1562 M 1708-1-4, k. 323 v.; *Вавърынецъ Климонтовичъ* 1567 RIB 33, szp. 1100; *Wasko Raczko dictus filius oll[im] Clementis* 1569 ZZG 18, s. 473; *Nobilem Wasko olim Clementis* 1573 M 1708-1-202, k. 722; *Waszko Raczko* 1575 ZZG 18, s. 514.

Wojciech (por. Malec, 1994:345; Tichoniuk, 2000:142–143)

1. syn Stanisława Raczko: *Nobilis Albertus olim Stanislai Poletyło* 1668 M 1708-1-161, k. 644; *Woyciech [...] niegdy przeszłego Stanisława Raczka Poletyła* 1679 M 1802-1-1, k. 71 v.

c) przezwiska i przydomki

W literaturze onomastycznej terminy *przezwisek* i *przydomek* funkcjonują zarówno jako synonimy, jak i odrębne określenia (por. Biolik, 1983:165–179; Warchoł, 1996:135–142). Przezwisek rozumiane jest tutaj jako nazwa osobowa indywidualna, z kolei przydomek jako antroponim o charakterze zbiorowym, służący do nominacji odrębnych gałęzi rodziny lub rodu. Wyniki dotychczasowych badań onomastycznych wskazują na to, że indywidualne przezwiska w wyniku procesu dziedziczenia stawały się z czasem przydomkami. Należy odnotować, że wiele przydomków motywowanych było imieniem protoplasty gałęzi rodu. Przydomkami posługiwali się przedstawiciele różnych warstw społecznych: szlachty, mieszczan oraz chłopów. Stosowanie tego typu nazw osobowych w środowisku drobnej szlachty było konieczne w celu identyfikacji osób noszących te same imiona, a niekiedy posiadających również identyczne imiona ojców. Poletyłowicze nie byli liczącym rodem. W materiale źródłowym odnotowano tylko kilka przezwisk i przydomków służących do identyfikacji antroponimicznej członków tej rodziny.

Utworzenie antroponimu *Poniedziałko* motywowane było apelatywem *poniedziałek*. Nazwę osobową odnotowano tylko raz w źródle z 1587 roku. W ten sposób został określony Piotr – syn Stanisława.

Nazwa osobowa *Samorod*, *Samorodowicz* pochodziła od apelatywu *samorod* i określała onanistę. Przydomek ten odnotowano w przedziale czasowym od 1542 do 1578 roku. Posłużył jako określenie trzech osób: Mikłasza, Wawrzyńca i Leona. Wawrzyńiec poświadczony w 1555 roku był mieszczaninem brańskim. Najdłużej, bo aż w ciągu 30 lat pojawiał się w źródłach Leon, który pisał się również z miejscowości Brzeźnica i Skrzypki. Najwidoczniej musiał on mieć tam jakieś dobra ziemskie (części wsi). Samorodowicze nigdy nie byli jednoznacznie określani w źródłach historycznych jako Poletyłowicze, więc kwestia ich związku z interesującym nas rodem pozostaje nierozstrzygnięta.

Niewątpliwie spokrewnieni z Poletylami byli natomiast *Czortkowie/Czortkowicze*. Przydomek ten motywowany deminutywną postacią apelatywu *czort* odnotowany został w źródłach z okresu od 1562 do 1598 roku. Przy pomocy tej deskrypcji zidentyfikowano Sidora, Łazarza i Kuryła (synów Iwana) oraz Chwiedora (syna Sidora). Ten ostatni był protoplastą rodziny mieszczan brańskich – Poletyłów Czortków.

Najbardziej rozrodzoną linię Poletyłów stanowili przedstawiciele rodu określani antroponimem *Raczko*. Nazwę tę odnotowano w źródłach po raz pierwszy

w 1569 roku jako określenie Wawrzyńca (syna Klemensa). Przydomek ten poświadczają dokumenty zarówno XVII-wieczne, jak i XVIII-wieczne. Posłużył on do identyfikacji antroponimicznej 9 osób: Wawrzyńca (syna Klemensa), Adama (syna Wawrzyńca), Stanisława (syna Adama) oraz Józefa, Jerzego, Wojciecha, Jakuba, Stanisława i Kazimierza (synów Stanisława zwanego *Raczkowienie*). Antroponim ten mógł być motywowany postacią deminutywną apelatywu *rak*. Możliwe jest też jego pochodzenie od imienia chrzestnego *Rafał* lub postaci skróconej słowiańskich imion dwuczłonowych typu *Radosław*, *Radomir*. Żaden z poświadczonych źródłowo przedstawicieli tej linii nie nosił takiego imienia. Możliwe więc, że było to imię nieuchwyconego w materiale źródłowym protoplasty tej gałęzi rodu Poletyłów. W XVI stuleciu nosiła ona przydomek *Hajewnik*, który nawiązywał zapewne do funkcji strażnika leśnego, pełnionej przez jednego z jej przedstawicieli.

W kontekście powyższych rozważań zastanawia tak mała liczba poświadczonych przezwisk i przydomków członków rodziny Poletyłów. Wytłumaczyć to można tym, że najprawdopodobniej nie było konieczności ich tworzenia, z uwagi na to, że dobrze spełniały swoją rolę patronimiczne określenia o charakterze odimiennym. Cechą charakterystyczną wyekscerpowanych przezwisk i przydomków jest brak ich ustabilizowania formalnego. W procesie derywacji antroponimicznej badanych struktur użyto następujących formantów nazwotwórczych: *-ek*, *-ko*, *-enie*, *-(ow)icz*. Pod względem frekwencji przeważały nazwy osobowe utworzone przy pomocy ostatniego z wymienionych elementów.

Czortek, Czortkowicz (por. Abramowicz, Citko, Dacewicz 1997:67)

1. Chwiedor syn Sidora: *Nobilis Chwiedor olim Sidor Poletyło ad p[raese]ns incola Branscen[sis] nuncupatt[us]* Czortek 1599 M 1708-1-18, k. 290; **2. Łaźarz syn Iwana:**

N[obi]llis Lazarus Czortkowicz 1578 ZZG 17, s. 265; 3. Kuryło syn Iwana: *N[obi]llis Kuryło oll[im] Iwan Czortek Poletyło 1597 ZZG 18, s. 303; N[obi]llis Kuryło oll[im] Iwan Czortek Poletyło 1598 ZZG 17, s. 1074.*

Poniedziałko (por. Abramowicz, Citko, Dacewicz 1998:43; Tomczak, 2003:212)

1. Piotr syn Stanisława: *N[obi]llis Petrus Poniedziałko filius oll[im] Stanisłai Poletyło 1587 ZZG 17, s. 461.*

Raczo, Raczoicz, Raczkowienie (por. Abramowicz, Citko, Dacewicz 1998:62; Tomczak, 2003:223)

1. Wawrzyniec syn Klemensa: *Wasko Raczo dictus filius oll[im] Clementis 1569 ZZG 18, s. 473; panem Waskiem Kalichowiczem Raczkciem 1573 M 1708-1-202, k. 47; Waszko Raczo 1575 ZZG 18, s. 514; N[obi]llis Laurentius oll[im] Clementis dictus Raczo 1588 ZZG 17, s. 502; N[obi]llis Laurentius Racz-*

ko 1591 ZZG 17, s. 574; *Laurentius oll[im] Clementis Raczko* 1593 ZZG 17, s. 732; **2. Adam syn Wawrzyńca Raczko:** *Adamo Raczko* 1593 ZZG 17, s. 732; *Adami olim Laurenty Polielowski Raczkoicz* 1613 AGAD KGB 18, k. 260; **3-7. Jakub, Józef, Kazimierz, Stanisław, Wojciech synowie Stanisława Raczko:** *Nobilis Josephus olim Stanislai Poletyło Raczkowienie nomine suo et Nobilium Alberti, Jacobi, Stanislai, Casimiri fratrum suorum* 1663 M 1708-1-43, k. 169; *Szlachetny Pan Jozeph Poletielo y Woyciech y Jakub y Kazimierz Synowie niegdy przeszlego Stanisława Raczka Poletieła* 1679 M 1802-1-1, k. 71 v.

Samorod, Samorodowicz (por. Abramowicz, Citko, Dacewicz 1998:84)

1. Nikłasz: *N[obi]lis Niklasius Samorodowicz* 1542 ZZG 20, s. 38; **2. Wawrzyniec:** *Laurentium Samorodowicz* 1555 M 1708-1-2, k. 137 v.; **3. Lew:** *N[obi]lis Leo Samorodowicz* 1548 ZZG 20, s. 121; *nobili Leoni Samorodowicz* 1562 M 1708-1-4, k. 552 v.; *Nobilis Leo Szamorodowicz* 1562 M 1708-1-4, k. 424 v.; *Nobili Leoni Samorodowicz* 1562 M 1708-1-4, k. 458; *Левонъ Самородъ* 1567 RIB 33, szp. 1099; *Leo Samorodowicz* 1569 AU, s. 245; *N[obi]lis Leo Samorodowicz* 1569 ZZG 18, s. 459; *Leonis Samorodowicz* 1569 ZZG 18, s. 473; *Leo Samorodowicz* 1573 ZZG 18, s. 500; *Liewon Samorodowicz* 1573 M 1708-1-202, k. 47; *Nobili Lewo Samorodowicz* 1573 M 1708-1-202, k. 128 v.; *Leo Samorodowicz* 1575 ZZG 18, s. 514; *N[obi]lis Leo Samorod* 1578 ZZG 17, s. 288; *N[obi]lis Leo Samorodowicz* 1578 ZZG 17, s. 259.

Na podstawie dokonanej analizy cech systemu antroponimicznego omawianego rodu można wysunąć kilka wniosków. Bojarzy Poletyłowie po przyjęciu w XVI stuleciu pełni praw szlacheckich zmienili stopniowo wyznanie z prawosławnego na katolickie, najpierw w obrządku greckim, a później w rzymskim. Zbliżyło to ich tym samym do kręgu kultury zachodniej. Proces ten znalazł wyraźne odzwierciedlenie w systemie imiennicznym badanego rodu w postaci zmiany imion charakterystycznych dla Słowian wschodnich na imiona popularne wśród Słowian zachodnich. Innym wyznacznikiem zmiany ich pozycji społecznej było pojawienie się i stopniowe utrwalanie dziedzicznej nazwy osobowej obejmującej wszystkich członków rodu, która była załącznikiem przyszłego ustabilizowanego formalnie nazwiska. Jeszcze jednym wartym odnotowania spostrzeżeniem jest niewielka liczba odnotowanych wśród przedstawicieli tej rodziny historycznych przezwisk i przydomków, być może uwarunkowana jej pierwotnym statusem społecznym.

BIBLIOGRAFIA PODMIOTOWA

a) Źródła drukowane:

AU, *Spis szlachty składającej przysięgę Koronie polskiej w 1569 roku*. Akta Unii Polski z Litwą 1385-1791. Wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz. Kraków 1932, s. 236–264.

PKGE II, *Uwolocznoje izmierienije gorodow Brjanska i Saraża s prinadleżaszczimi k nim wołostjami sostawliennoje Diewjałtowskim Skoczkom w 1560-1563-m g.*, 1882. Piscowaja kniga Grodnieskoj ekonomii s pribawlienijami, II. Wilna, s. 317–412; 504–521.

RIB 33, *Popis wojenny ziemi bielskiej z 1528 roku*. (1915). *Russkaja Istoriceszkaja Biblioteka*. 33, s. 124–182.

b) Źródła rękopiśmienne:

NGAB Mińsk (Białoruś):

M 1708-1-2, Księga grodzka brańska z 1555 r.

M 1708-1-4, Księga grodzka brańska z l. 1562-1563

M 1708-1-18, Księga grodzka brańska z 1599 r.

M 1708-1-31, Księga grodzka brańska z l. 1617-1618

M 1708-1-37, Księga grodzka brańska z l. 1648-1649

M 1708-1-43, Księga grodzka brańska z 1663 r.

M 1708-1-45, Księga grodzka brańska z 1667 r.

M 1708-1-49, Księga grodzka brańska z l. 1672-1673

M 1708-1-51, Księga grodzka brańska z 1678 r.

M 1708-1-84, Księga grodzka brańska z 1599 r.

M 1708-1-91, Księga grodzka brańska z 1601 r.

M 1708-1-108, Księga grodzka brańska z l. 1621-1622

M 1708-1-129, Księga grodzka brańska z 1639 r.

M 1708-1-134, Księga grodzka brańska z 1643 r.

M 1708-1-141, Księga grodzka brańska z l. 1650-1651

M 1708-1-161, Księga grodzka brańska z l. 1667-1668

M 1708-1-168, Księga grodzka brańska z l. 1670-1671

M 1708-1-169, Księga grodzka brańska z l. 1672-1673

M 1708-1-186, Księga grodzka brańska z 1686 r.

M 1708-1-192, Księga grodzka brańska z 1691 r.

M 1708-1-196, Księga grodzka brańska z 1695 r.

M 1708-1-202, Księga grodzka brańska z l. 1573-1574

M 1708-1-206, Księga grodzka brańska z 1630 r.

M 1802-1-1, Księga miejska brańska z l. 1676-1681

AGAD Warszawa:

ASK I 70, Rejestr pogłównego powiatu brańskiego z 1674 r.

Kap 40, Kapicjana (Zbiory I. Kapicy-Milewskiego), sygn. 40

KGB 18, Księga grodzka brańska z l. 1612-1614

KGB 52, Księga grodzka brańska z 1691 i 1712 r.

AN Kraków:

Zbiór Zygmunta Glogera

ZZG 17, Odpisy dokumentów z ksiąg relacji i dekretów grodzkich brańskich z l. 1541-1599

ZZG 18, Odpisy dokumentów z ksiąg relacji i dekretów grodzkich brańskich z l. 1537-1599

ZZG 20, Odpisy dokumentów z ksiąg grodzkich brańskich: relacji, dekretów, ksiąg wieczystych z l. 1537-1791

ZZG 55, Odpisy dokumentów z ksiąg sądowych ziemskich suraskich (m.in. dotyczące urzędników świeckich i duchownych) z l. 1544-1597

CDIAU Lwów (Ukraina):

L 812-1-7, Regesty dokumentów z ksiąg grodzkich brańskich z l. 1600-1604

L 812-1-8, Regesty dokumentów z ksiąg grodzkich brańskich z l. 1604-1608

AP Białystok:

KGB 1, Księga grodzka brańska z l. 1640-1641

BIBLIOGRAFIA PRZEDMIOTOWA

- Abramowicz, Z., Citko, L. i Dacewicz, L. (1997-1998). *Słownik historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny (XV-XVII w.)* (t. 1-2). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Biolił, M. (1983). Przewiska i przydomki ludności wiejskiej (na przykładzie wsi Andrzejki w woj. łomżyńskim). *Onomastica*, 28, s. 165-179.
- Gała, S. (1992). *Polskie nazwy osobowe z podstawowym -l-/ł- w części sufiksальной*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kondratiuk, M. (1974). *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Malec, M. (1994). *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
- Tichoniuk, B. (2000). *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do roku 1839*. Zielona Góra: Wydawnictwo WSP TK.
- Tomeczak, L. (2003). *Słownik odapelatywnych nazwisk Polaków*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Warchoń, S. (1996). W sprawie terminów 1. przewisko, 2. przydomek (rozważania terminologiczne). *Terminowiedzenie*, 1 (3), s. 135-142.
- Wiśniewski, J. (1977). Osadnictwo wschodniej Białostoczczyzny. Geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne. *Acta Baltico-Slavica*, 11, s. 7-80.

STRESZCZENIE

W niniejszym artykule analizie językowej poddane zostały nazwisko, imiona, przewiska i przydomki członków bojarskiego (później szlacheckiego) rodu Poletyłów, używane w procesie nominacji antroponimicznej od początku XVI do końca XVII stulecia. Na podstawie przeprowadzonych badań udało się ustalić, że wahania formy nazwiska rodowego w postaci *Poletyło/Poletyłowski* miały miejsce jeszcze w II połowie XVII wieku. Analiza onomastyczna ujawniła również bogactwo imion służących do identyfikacji antroponimicznej przedstawicieli tej rodziny. Omówione w tekście imiona stosowane były zarówno we wschodnio-, jaki i zachodniosłowiańskim kręgu kulturowym. Należy jednak zauważyć, że w przeciwieństwie do znacznej ilości odnotowanych imion udało się wyekscerpować niewiele poświadczeń przezwisk i przydomków członków rodu Poletyłów.

Słowa kluczowe: antroponimia historyczna, drobna szlachta, Podlasie, ród Poletyłów

SUMMARY

In the present article, there were linguistically analysed the surname, names, sobriquets, and nicknames of members of the boyar (then noble) House of Poletyło, which were used in the process of anthroponymic nomination from the beginning of the 16th to the end of the 17th century. On the basis of the conducted research, there was concluded that variations of the *Poletyło/Poletyłowski*

family name were still observed in the second half of the 17th century. What is more, the onomastic analysis revealed the wealth of names which were used to anthroponymic identification of the members of the family. The names, which were discussed in the article, were used both in the East-Slavic and West-Slavic cultural settings. It should be noticed, however, that contrary to the significant number of listed names, the number of confirmed sobriquets and nicknames of the members of the family in question was low.

Keywords: sobriquet, nickname, Poetyło family, anthroponyms